

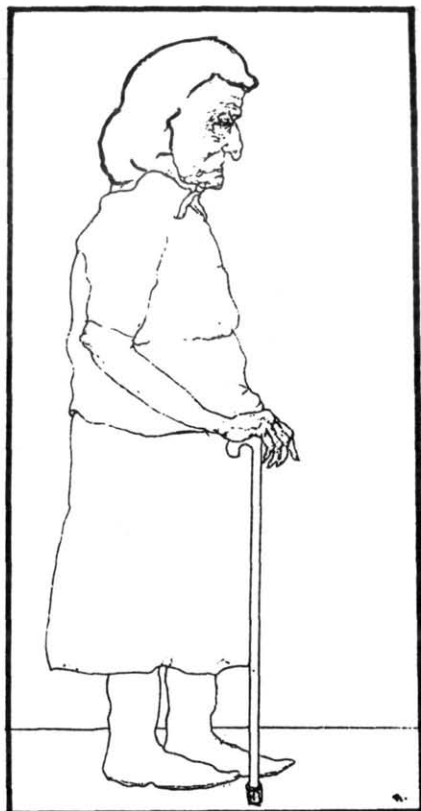


könyv
könyvtár
könyvtáros

1994
február



Tőke Edit grafikáiból



KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1994. február

Tartalom

Könyvtárpolitika

Az ALA állásfoglalása a szakmai etikáról	3
Az MKE Etikai Bizottságának Állásfoglalása	7
Győri Erzsébet: Az Új Könyvek reformja	8
Hóman Bálint: A magyar könyvtárak rendszere a húszas évek közepén és tervek a jövőre	13

Műhelykérdések

Nagy Attila: Olvasás és demokrácia összefüggéséről visszafogottan	20
„Kettős tükörben az oktatás” – pályázati felhívás	22

Könyvtári élet

Kötőrő Miklós: Beszéd az új megyei könyvtár alapkövetelési ünnepségén	24
Ramháb Mária: Új megyei könyvtár épül Kecskeméten	26
Ambrus Zoltán: Vállalkozni	31

Könyv és Nevelés

Jáki László: Publikálás és tájékoztatás a pedagógiában	33
---	----

Extra Hungariam

Mándi Gábor: Egy magyar könyvtárosgyerek hihetetlen kalandjai Amerikában ...	37
Nemes Erzsébet: Magyar könyvtárosok és könyvkereskedők Dániában	44
Alapítvány a Bosznia-Hercegovinai Nemzeti és Egyetemi Könyvtárak állományának és információs infrastruktúrájának helyreállítására a Maribori Információs Tudományos Intézetben	51

Perszonália

Karsay Orsolya: Windisch Éva (1924–1993)	54
Batári Gyula: Emlékezés Birkás Endrere	55
Kabai Ilona: Pályasors egy jubiláló könyvtár története kapcsán (Pataki Lajosné: a Pest megyei Könyvtár 20 éve nyugállományba vonult dolgozója)	57

Könyv

Bereczky László – Vajda Kornél: „Ízlésben és szellemben sem változtam...” Beszélgetés Püski Sándorral	60
A Pro Pannonia Kiadó Alapítvány pályázati felhívása	63

<i>Holmi</i>	65
--------------------	----

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	68
---	----

Lapunk e számában Tőke Edit grafikáiból válogattunk

From the contents

The Association of Hungarian Librarians Committee on Ethics about the professional requirements of fair elections (7);

Erzsébet Győri: Reform of the acquisition aid Új Könyvek (New Books) (8);

Mária Ramháb: A new county library will be built in Kecskemét (26);

László Bereczky – Kornél Vajda: Talk with *Sándor Püski*, a prominent figure in the history of Hungarian book trade (60).

Cikkeink szerzői

Ambrus Zoltán, a Békés Megyei Könyvtár igazgatója; *Batári Gyula*, az OSZK munkatársa; *Bereczky László*, a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros főszerkesztője; *Győri Erzsébet*, az OSZK KMK mb. igazgatója; *Hóman Bálint* (1885–1951) történész; *Jáki László*, az OPKM munkatársa; *Kabai Ilona*, a Pest Megyei Könyvtár munkatársa; *Karsay Orsolya*, az OSZK osztályvezetője; *Kötörő Miklós*, a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés elnöke; *Mándi Gábor*, amerikai egyetemi könyvtáros; *Nagy Attila*, az OSZK KMK osztályvezetője; *Nemes Erzsébet*, az OSZK munkatársa; *Ramháb Mária*, a kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár igazgatója; *Vajda Kornél*, a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Tóthné Környei Márta elnök
Domsa Károlyné, **Maurer Péter**,
Poprády Géza, **Sóron László**

A szerkesztőség tagjai:

Bereczky László főszerkesztő
Bajai Mária tervezőszerkesztő
Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1134 Bp., Váci út 19. – Telefon: 131-2992/120

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Maróti Istvánné**, a Könyvtárellátó Vállalat igazgatója

Készült az ETO-Print Nyomdaipari Kft.-ben

Felelős vezető: **Balogh Mihály** ügyvezető igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Közművelődési és Kulturális mecenatúrájától és a Magyar Hitelbank „Táncsics Mihály” Alapítványától

Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat

Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint

HU-ISSN 1216-6804

Az ALA állásfoglalása a szakmai etikáról

Bevezetés

Az ALA már 1939-ben felismerte a könyvtárosok tevékenységét szabályozó irányelvek kodifikálásának és a nagyközönséggel, illetve a szakmával való megismertetésének szükségességét. Az *Etikai kódex*nek ez a legutolsó, javított változata már tükrözi a szakma jellegében, valamint társadalmi és intézményi környezetében bekövetkezett változásokat. Szükség szerint ezután is ki kell majd javítani, illetve egészíteni.

A könyvtárosok jelentős mértékben befolyásolják vagy irányítják az információk kiválogatását, rendezését, megőrzését és terjesztését. Abban a politikai rendszerben, amely a tájékozott állampolgárokra támaszkodik, a könyvtárosok olyan szakma képviselői, amely egyértelműen elkötelezte magát a szellem és az információszerezés szabadsága mellett. Különösen fontos, hogy gondoskodjunk róla: az információk és az eszmék szabadon eljussanak a mai és a következő nemzedékekhez.

A könyvtárosok kölcsönösen függenek egymástól a bibliográfiai feltárás tekintetében, ami lehetővé teszi számunkra, hogy információszolgáltatásokat nyújtsunk, és arra kötelez, hogy támogassuk a személyes megvesztegethetlenséget és a hozzáértés minél magasabb színvonalára törekedjünk.

Etikai kódex

1. A könyvtárosoknak a legmagasabb színvonalú szolgáltatásokat kell nyújtaniuk az erre alkalmas, kellően elrendezett állomány segítségével, pártatlan, részrehajlástól mentes kölcsönzési és szolgáltatási irányelvekkel, minden segítségkérésre szakszerű, pontos, tárgyilagos és udvarias választ kell adniuk.

2. A könyvtárosoknak szembe kell szegülniük a csoportok vagy egyének részéről a könyvtári anyagok cenzúrázására irányuló minden törekvéssel.

3. A könyvtárosoknak meg kell védeniük minden használónak a kért vagy kapott információkkal, a tanulmányozott, kikölcsönzött vagy megszerzett dokumentumokkal kapcsolatos személyiségi jogait.

4. A könyvtárosoknak ragaszkodniuk kell a jogszerű eljáráshoz és azonos lehetőségek nyújtásához, nem szabad különbséget tenniük a kapcsolatokban és személyes magatartásukban.

5. A könyvtárosoknak világosan külön kell választaniuk tetteik és állásfoglalásaik során egyéni nézeteiket és állásfoglalásaikat az intézmény és a szakmai testület véleményétől.

6. A könyvtárosoknak el kell kerülniük az olyan helyzeteket, amelyek személyes

érdekeiket szolgálhatnák vagy anyagi hasznot hajtanának számukra a könyvtárhasználók, kollégáik vagy az őket alkalmazó intézmény rovására.

A szellemi szabadság általános irányelvei

A különböző nagyságú és típusú könyvtárak mindenkor céltáblái azoknak a csoportoknak és egyéneknek, amelyek, illetve, akik a könyvtárat saját elveik, ízlésük és nézeteik terjesztésére kívánják felhasználni. A probléma nem teljesen azonos a közművelődési könyvtárak és az iskolai, illetve egyetemi könyvtárak esetében, mivel az előbbieknél a dokumentumok olyan széles választékával kell szolgálniuk, amelyet csak költségvetésük megenged, míg az utóbbiak állományát anyaintézményük oktatási céljaik kiszolgálásához kell alkalmazni. De mindkettőben érvényesülnie kell azoknak a szakmai követelményeknek, amelyeket velük szemben az általuk szolgált közösség támaszt.

A csoportok és egyének cenzúrázási törekvései elleni harcban minden könyvtárnak határozott intézkedéseket kel tennie, hogy világossá tegye irányelveit és kapcsolatokat teremtsen a közösséggel. Ha e lépésekre minden várható támadásra való tekintet nélkül sor kerül, akkor ezzel egyértelműen meghatározott helyzet jön létre, amikor a válogatási elvek körül vita támad.

Ha a szellemi szabadságot sikerrel akarják megvédelmezni, fontos a megfelelő felkészülés.

1. Nyújtsanak olyan minőségi könyvtári szolgáltatást, amely megfelel az általuk szolgált közösség igényeinek. Annak a könyvtárnak, amely a közösség igényeit kielégítő minőségi könyvtári szolgáltatásokat nyújt, jelentős és folyamatos támogatást kell kapnia. A beszerzési döntések könnyűszerrel megvédelmezhetők, ha a dokumentumok kifejezetten a közösség igényeivel állnak kapcsolatban.

2. Készítsék fel felügyelő testületüket, vezetőiket, felügyelőiket vagy irányító hatóságait, hogy megértsék a szellem szabadsága iránti igényt. A cenzúrázás egyik legvégzetesebb mozzanata az „utolsó menet”, amikor közvetlenül a felügyelő testület egyik tagjához, a vezetőhöz vagy más hivatalos személyhez fordulnak panasszal a könyvtáros ellen. Ha azután ez a személy döntést hoz, vagy ígéretet tesz arra, hogy bizonyos lépéseket tesz, anélkül, hogy előzőleg kapcsolatba lépne a könyvtárossal, akkor a vitás ügy nem az előírással fog lefolyni, és kudarcba fullad. Ezért a könyvtárosok dolga, hogy megtanítsák a könyvtári felügyelő testületeket, vezetőket és a helyi közigazgatás más tisztségviselőit a szellemi szabadság gyakorlásának és támogatásának szükségességére. Különösen a kormányzerveknek kell megérteniük a viták jogszerű kezelésének szükségességét, mivel a panaszok a szabad társadalom elkerülhetetlen következményei. A könyvtáraknak rendelkezniük kell megfelelő eljárási szabályzattal. A kormányzati szerveknek bizniuk kell abban, hogy a könyvtárosok képesek hatékonyan és szakszerűen elintézni a panaszokat.

3. Készítsék el és tartsák naprakészen az írott, jóváhagyott állományfejlesztési irányelveket. Minden könyvtárnak írásos állományfejlesztési irányelveket kell használnia, benne a dokumentumok kiválasztásának a felügyelő testület vagy más kormányzati szerv által jóváhagyott szabályaival. Az ilyen irányelveket hatékony munkadokumentumként használják fel a munkatársak. Gondosan kell előkészíteni, hogy megfeleljen a speciális helyi igényeknek. Az ilyen dokumentum nyújtja a leghatéko-

nyabb védelmet a könyvtári anyagokkal kapcsolatos kifogások ellen. A könyvtár munkatársainak ragaszkodniuk kell az irányelvekhez, és az irányelveknek mindenkor hozzáférhetőnek kell lenniük mind a munkatársak, mind a nagyközönség számára.

Az állományfejlesztési irányelvek segítenek továbbá a cenzúra támadásainak elhárításában, mivel nyilvánosságra hozzák, hogy a könyvtári dokumentumok kiválasztásakor és a könyvtári szolgáltatások fejlesztése során a kutatás, a tervezés módszereit alkalmazták, és pártatlanul döntöttek.

Az állományfejlesztési irányelveknek a következő területekre kell kiterjedniük:

A. Feladatok és célkitűzések. A feladatok és célkitűzések meghatározása(i) áttekintést adnak azokról a szükségletekről, amelyeket a könyvtár igyekszik kielégíteni, és azokról a módszerekről, amelyekkel ezt elérni kívánja.

B. Az érintettek körének meghatározása. Ez a rész rögzíti, kiknek szánják az irányelveket: azaz a felügyelő testületnek, a nagyközönségnek.

C. A használók körének meghatározása. Ez a cikkely közli, hogy a lakosság mely részét szolgálja ki a könyvtár. Részletes demográfiai tanulmányok és/vagy a könyvtár látogatóiról készült felmérések szolgálnak alapjául.

D. Az állomány áttekintése. Ez a rész az állománnyal támogatott egyes jellemző programokat és használói igényeket ismerteti. Továbbá meghatározza a támogatás szintjét, és az egyes szakterületekkel foglalkozó dokumentumok formáját és jellegét.

E. Az egész állományra vonatkozó általános megállapítások és irányelvek. 1. *Válogatási felelősség.* Ez a cikkely meghatározza, mely munkatárs(ak) felelős(ek) közvetlenül a beszerzendő anyagok kiválasztásáért. 2. *A válogatás szempontjai és eljárásai.* A szempontokkal foglalkozó cikkely felsorolja az értékelésnél valamennyi dokumentumra alkalmazható útmutatókat éppúgy, mint a különféle dokumentumtípusokra érvényes, külön utasításokat. Továbbá tartalmazza a beszerzendő anyag kiválasztásánál tanulmányozott források jegyzékét, valamint részletesen leírja a





különleges kezelést igénylő, nem szabványos gyűjteményekkel kapcsolatos eljárást. 3. *A szellem szabadsága.* Ez a cikkely tartalmazza a könyvtárak szellemi szabadságának fontosságával foglalkozó megállapításokat, és hivatkozik a Könyvtári Alaptörvényre, valamint minden olyan egyéb dokumentumra, amelyet a könyvtár irányító testülete elfogadott és alkalmazott. 4. *Állományvédelem.* Ez a rész ismerteti kinek a kötelessége a selejtezés, az állományvédelem, az ajándékok, a csere és a többes példányok kezelése, meghatározza ezek mértékét és eljárásait.

F. Együttműködés. Ez a cikkely felsorolja valamennyi együttműködési vagy a források megosztásával foglalkozó irányelvet vagy könyvtári egyezményt.

4. Nyissák meg és tartsák fenn a közösség állampolgáraival, vallási, kulturális és politikai testületeivel, valamint ezek közlési eszközeivel a kommunikációs kapcsolatot; hozzanak létre tevékeny „public relations”-programokat, amelyek között helyet kap a szellemi szabadság is.

A szellemi szabadságot magába foglaló public relations-programoknak folyamatosnak kell lenniük. Ha zavaró események fordulnának elő, gondoskodni kell megvédelmezéséről. A védelem érdekében tekintettel kell lenni az alábbiakra: *a.* Ismerni kell a közösséget, amelyet a könyvtár kiszolgál, különösen az uralkodó értékeket és nézeteket. *b.* Tudni kell, melyek a közösség legfontosabb szervezetei, továbbá kik e szervezetek kulcsemberei. A könyvtár vezetőinek, munkatársainak és kurátorainak be kell lépniük a szervezetek tagjai közé, és meg kell nyerni e csoportok támogatását.

5. Ki kell alakítani és meg kell védelmezni a könyvtárban a „tudáshoz való jog” légkörét.

A könyvtárosok segíthetik használóikat, hogy felismerjék az eszmék megszerzéséhez való jogukat, ha az információk terjedéséhez megfelelő atmoszférát alakítanak ki. A könyvtár a „tudáshoz való jog” légkörének megteremtésével nemcsak saját közösségét szolgálja, hanem megalapozza hitelét mint fontos intézmény polgártársai

körében. E légkör fenntartása érdekében a könyvtárnak koalícióra, folyamatos és kölcsönös segítséget nyújtó szövetségre kell lépnie más szervezetekkel és támogatókkal. Kivel kell koalíciót alkotnia a könyvtáraknak?

a. A rendszeres könyvtárlátogatók értékes segítőtársak. Az információhoz való hozzájárulásuk szabadságáról a rendszeres könyvtárlátogatókkal időről időre folytatott, nem hivatalos megbeszélések felkeltik érdeklődésüket és hozzájárulnak ahhoz, hogy ezt az elvet magától értetődőnek tekintsék. Sokan elmondják a hallottakat barátainknak, és ezzel bővítik a támogatók körét. Az „Üldözött Könyvek Hete” szintén hasznosnak bizonyul.

b. A közművelődési könyvtárak felügyelő testületeinek részt kell venniük a szellemi szabadságot hangsúlyozó állományfejlesztési irányelvek megfogalmazásában. A könyvtárak baráti köreit szintén tájékoztatni kell minden könyvtári irányelvről és azok fontosságáról. Más könyvtártípusok esetében a kormányzatszerveknek kell megfogalmazniuk az állományfejlesztési irányelveket.

c. A sajtó és a tömegtájékoztatás más eszközei igen hatalmas szövetségesek az amerikai alkotmányban lefektetett biztosítékok megvédésében.

d. A könyvtár nyújtotta lehetőségeket igénybe vevő csoportokat, valamint az önszervező egyesületeket és az egyházakat emlékeztetni kell a nyílt intellektuális légkör megteremtésének fontosságára.

e. A helyi pedagógusok közösségéhez tartozók, az iskolák vezetői, tanárok, kollégiumi igazgatók és professzorok, valamint olyan szervezetek képviselői, amilyen például az Amerikai Polgárjogi Egyesület, értékes barátoknak bizonyulhatnak a cenzúrával kapcsolatos vitás helyzetekben.

7. Minden munkatársat, aki a közönséggel kapcsolatba kerülhet, fel kell készíteni a panaszok elintézésére. Tudnia kell, hogy mit mondjon és tegyen ilyenkor.

(Fordította: Pálvölgyi Endre)

Állásfoglalás

Hivatkozva a könyvtárak általános feladataira és a politikai pártok által aláírt etikai kódexre a Magyar Könyvtárosok Egyesületének etikai bizottsága a következőkben körvonalazza a tiszta választások biztosításának szakmai követelményeit:

A könyvtár ideológia- és pártsemleges intézmény. Mint nyilvános intézményt a testületek és a pártok minden megkülönböztetés nélkül igénybe vehetik választási célokra is.

Az igénybevétel feltételeit a szervezeti és működési szabályzat alapján a könyvtár vezetője határozza meg. A térítés tekintetében az általánosan alkalmazott gyakorlatot kell folytatni.

A különböző pártok és jelöltek rendezvényeinek egyenlő esélyeket kell biztosítani, a tájékoztatás erről tárgyyszerű és korrekt legyen.

Állandó helyiség vagy technikai felszerelés kampány céljára semmilyen párt részére nem biztosítható. Olvasói adatok semmilyen célra nem adhatók ki.

A pártok könyvtári rendezvényein a dolgozók ne nyilvánítsanak véleményt. Ne vállaljanak szervezést, propagandaanyag terjesztését vagy más agitációt.

Az etikai normáknak a fentiekben túlmenő betartásáról az egyes pártoknak kell vállalniuk a felelősséget.

Az MKE elnökségének megbízásából készítette az MKE Etikai Bizottsága

Az Új Könyvek reformja

1994-ben 31. évfolyamába lépett az *Új Könyvek* c. állománygyarapítási tanácsadó. Éppen a 30. születésnapjáról emlékeztünk volna meg, amikor híre kelt, hogy a Könyvtárellátó Vállalat – mint kiadó – nem tart igényt a következő évben ilyenfajta tájékoztatóra. Indokait írásban is kifejtette, ebből idézzük a legsúlyosabb megállapítást: a Könyvtárellátó kereskedelmi tevékenységét ma már nem szabad lelassítani egy olyan szakmai kiadvány közreadásával, amely a könyveket a megjelenés után 3 hónap múlva minősíti és ajánlja. Nem kívánunk itt vitatkozni a summázott megfogalmazással, noha lehetnének kérdéseink, a benne rejlő gondolattal egyetértünk, osztjuk a vélekedés tartalmát.

1993. szeptember 6-ától, az első hírek megjelenésétől kezdve tárgyalás-tárgyalást követett, mert a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársai úgy gondolták, hogy minden hírelés nélkül mégsem illik meglepni csaknem 5000 közkönyvtárat az új év fordulóján egy *Új Könyvvilág* címet viselő kiadvánnyal, mely az eredeti elképzelések szerint a funkciók egy sajátos fúzióját kívánta megvalósítani, aminek lényege, hogy bizonyos művek csak egyszerű regisztrálás, mások már annotációk, végül néhányuk ismertetés szintjén szerepeltek volna lapjain.

Az *Új Könyvek* szerkesztőségében sorra vettük a hazai könyvtermelésről hírt adó folyóiratokat és azok gyűjtőkörét, mérlegeltük az alaposan megváltozott kiadási viszonyokat, a Könyvtárellátó Vállalat anyagi helyzetét, s nagyon alaposan szemügyre vettük a saját szerkesztőségünk munkáját, s végül, de nem utolsósorban a kis és nagy könyvtárak gyarapítóinak helyzetét.

A könyvtermelésről rendszeresen hírt adó folyóiratok sorában a következőket vizsgáltuk: *Könyvvilág*, *BUKSZ* (Budapesti Könyvszemle), *Új Könyvpiac*, *Magyar Books in Print*, *MNB Könyvek Bibliográfiája* és az *Új Könyvek*. A hat kiadvány sok azonosságot és még több különbözőséget tartalmaz, függően attól, hogy milyen célok szolgálatában áll. Nyilvánvaló, hogy a negyedévente megjelenő *BUKSZ* igényes kritikái, összehasonlító elemzései semmiképpen nem viszonyíthatók az összes többi lap recenzióihoz, viszont gyűjtőköre révén nem szolgálhat könyvtári gyarapítási célokat. Az *Új Könyvpiac* főként kereskedelmi információkat közöl, melyek fontosak lehetnek a könyvtáraknak, de nem elegendők. A *Könyvvilág* a leginkább használatos havi folyóirat a közkönyvtárakban, de havi 70 recenziójával – noha azok kiválóak – mégiscsak kevesebb, mint az *Új Könyvek*ben ugyanennyi idő alatt megjelenő 210 ismertetés. Vizsgálódásunk során az is kiderült, hogy jószerével fej-fej mellett közli e két lap, tehát lényegileg egy időben, az azonos műről szóló ismertetéseket. Ott frissebb a *Könyvvilág*, ahol első imprimatúrát kapott a kiadótól, vagy

ahol a kiadók előzetes tájékoztatásait közölte. Az Új Könyveknek ezt az első imprimatúrát a Könyvtárellátó nem tudta biztosítani. Az MNB Könyvek bibliográfiája pontosan ebben az időszakban – a gépi rendszerre való átállás komoly munkálatai miatt – hajdani önmagára sem hasonlított, ismertetést pedig funkciója révén nem közöl. A Magyar Books in Print már egészen másként esett latba vizsgálódásunk során. A magánvállalkozás létrehozói kimondottan a könyvtárakat célozzák meg, kínálata teljességet ígért és könyvtári szolgáltatásokat, valamint árengedményt. Igen rövid, s főként kereskedelmi annotációi szerintünk nem használnak a könyvtáraknak. Ugyanakkor úgy véljük, hogy minden gyarapító könyvtárosnak szíve joga és jól felfogott érdeke megválasztani a tájékozódás forrását vagy forrásait.

Amikor a Könyvtártudományi és Módszertani Központ úgy ítélte meg, hogy a tervezett Új Könyvvilág nagyon vázlatosan megismert keretei között az Új Könyvek szerkesztése során felhalmozódott tapasztalatok csak kevésbé kamatoztathatók, akkor a vélemény kialakítását a legjobb lelkiismerete szerint igyekezett megtisztítani minden presztízsszemponttól és egzisztenciális megfontolástól. Egész egyszerűen arról van szó, hogy az Új Könyveket gyökeresen más elv szerint hívta életre, s tartotta meg 30 éven keresztül, mint a többi lapot. Az Új Könyvek ugyanis abból a kívánalomból született meg hajdanán, hogy a beszerzésről határozó könyvtárosnak – ha már maga a könyv nincs a keze ügyében – lehetőleg minél több és minél részletesebb információ álljon a rendelkezésére döntése meghozatalakor, hiszen ő nem a saját pénzét kockáztatja a megrendeléssel, hanem a másét, a fenntartó intézményét, közvetve tehát az olvasóét. Az előzetes tervezet az Új Könyvvilágban havi 60–70 recenzióról és a könyvtermés többi részének cím szerinti regisztrációjáról szólt.

Szerintünk viszont az egész könyvtárellátás lényegétől idegen, hogy néhány ember (bármilyen kitűnő ítéletű legyen is) eleve eldöntse: az aktuális könyvtermésből mi számít fontos műnek, „eseménynek”, s mi tartozik a „futottak még”, vagy a csak regisztrálandók kategóriájába. Természetesen a minősítő jelzetekkel, illetve azok hiányával, továbbá a recenziók végén található egy-két mondatos jellemzéssel-ajánlással az Új Könyvek is igyekszik orientálni a könyvtárakat, de ez mindig javaslat jellegű, s korántsem azt jelenti, hogy az illető műről kevesebb információt nyújtana, mint a szerkesztőség által fontosabbnak tartottakról, így folyamatosan nyitva hagyja



a beszerzésről döntő könyvtárosok számára a másként vélekedés lehetőségét. Hozzá kell tenni, hogy az Új Könyvek gyakorlatát bíráló publikus vélemények közül az egyik legtöbbször visszatérő kifogás már magukat a minősítő jelzeteket is sokallja, „arisztokratikusnak”, a könyvtáros „kiskorúsításának” tartja. Kíváncsiak lennének, hogy e kifogás hangoztatói mit szólnának ahhoz a gyakorlathoz, amely már nem minősítő jelzetekkel és ajánlásokkal orientálna, hanem az információk bővítésével-szűkítésével szinte maga döntene a könyvtárosok helyett, előre kijelölve, „megcsócsálva” számukra, hogy mi a fontos nekik és mi nem az. (Zárójelben ugyan, de meg kell jegyezni, hogy az utóbbi egy esztendő során a könyvpiac labilitását látva és a Könyvtárellátó Vállalat anyagi stabilizációjának szükségességét elismerve, az Új Könyvek szerkesztősége maga is közreműködött egy hasonló jellegű, de átmenetinek tartott megoldás kivitelezésében, nevezetesen abban, hogy azokat a műveket, amelyek ilyen vagy olyan okból az Új Könyvekben amúgy sem kapnának jelzetet, a Könyvtárellátó Vállalat külön listákon ajánlja fel a könyvtáraknak, s csupán a legszükségesebb információkat közölje róluk. Csakhogy ezt a megoldást a szerkesztőség egy kényszerhelyzet szülöttének vélte, s azt remélte, hogy a viszonyok konszolidálódásával lassan és fokozatosan el fog tűnni a könyvtárellátásból. Nem ez történt, 1993-ban az Ünnepi Könyvhét és a Téli Könyvvásár könyveit is kihajózták a kereskedelmi érdekek és a gyorsítás reményében az Új Könyvekből.)

A tárgyalások során a Könyvtárellátó mindvégig ragaszkodott ahhoz az elhatározásához, hogy a könyvtárakat – is – informáló lap nem közölheti a szabványos bibliográfiai leírásokat. Ezek elmaradásának korántsem pusztán annyi a hátránya, hogy a könyvtáros nem tudja felmérni, mennyi katalóguscédulát rendeljen az illető könyvhöz. Szinte lényegesebb ennél az a körülmény, hogy egyúttal elesik egy csomó fontos információtól is (pl. az elő- vagy utószó írójának, a szöveg gondozójának, válogatójának, sajtó alá rendezőjének neve, a külön táblákon közölt képmelléletek száma stb. – megannyi fogódzó lehet a beszerzési döntésnél). Az Új Könyvekben közölt ismertetések szövege általában nem tartalmazta ezeket az információkat – éppen azért, mert a bibliográfiai leírásokban már szerepeltek –, csak akkor ismételte meg őket, ha nyomatékosan fel akarta rájuk hívni a figyelmet.

Még mindig az elején, tehát az ismertetések „tetején” maradva: az elképzelt új szisztémában nem csekély technikai problémát okozott volna a tételszámok ügye is. Az Új Könyvek harminc évfolyamában a tételszámok jóval többet szolgáltak, mint az egyszerű, kereskedelmi célú azonosítást. Némi metaforikus emelkedettséggel azt lehet mondani, hogy az Új Könyvek harminc évfolyama olyan épületté szilárdult, amelyben éppen a tételszámok mutatták meg az emeletet, a folyosót és az ajtót a keresőnek. Az Új Könyvekben közölt ismertetések ki is használták a tételszámokban rejlő lehetőséget, minden alkalommal éltek vele, ha utaltak a mű előző kiadásaira, ha megemlítették a szerző korábbi munkáit, ha az adott könyvhöz hasonló kiadványokat hoztak szóba, ha az illető művel rokon tematikájú-színvonalú-stílusú alkotásokra figyelmeztettek stb. Az utalásoknak ez a gazdag hálózata mintegy elhelyezte a konkrét művet egy-egy könyvtár állományának egészében, s módot adott arra, hogy az egyetlen könyvről szóló ismertetésben gyűjteményi szempontok is érvényesüljenek. Az elképzelt Új Könyvvilág olvasói számára – tehát a nem könyvtárosoknak – meglehetősen szürreálisnak hatottak volna ezek a számukra semmit sem mondó hivatkozások.



Hasonló részletességgel és az alternatívák számbavételével fontosnak tartottuk megvitatni még a következő kérdéseket:

– A bibliográfiai leírások az MNB műhelyében készülnek, de minden további művelet – a könyvek raktározási helyét kijelölő cutter jelzetek behasonlító műveletek után kerültek rá a cédulákra és a könyvekre.

– Ugyancsak a szerkesztőségben kapták meg a művek a tárgyi visszakeresést megkönnyítő tárgyszavakat, melyeket csak a művek ismeretében lehet megközelítő biztonsággal adni. Az évtizedek alatt kialakított és folyamatosan fejlesztett tárgyszórendszer tette lehetővé a tárgyi visszakeresést a cédula-katalógusokban, valamint gépi adatbázisokban való alkalmazását. Egységesítette és átjárhatóvá tette a keresést és a tájékoztatást kis és nagy gyűjtemények számára egyaránt.

– A szerkesztőségben készült az MNB szakozások egységesítése, s ennek alapján lehettek a szakkatalógusok országosan egységesek.

Amennyiben az Új Könyvvilág informálja a könyvtárakat, ezek az információk a központi cédulaellátásból egyik órától a másikra elmaradnak.

Mindezek alapján elsőrendű fontosságot tulajdonítottunk annak, hogy a Könyvtárellátó vezetői mérlegeljék érveinket, s miután a kereteket és az elérendő célt pontosan, világosan, egyértelműen meg lehet határozni, ki kell állni a használók, tehát a könyvtárosok nyilvános fóruma elé, s a véleményüket kell kérni a tervezett változtatásokról, ugyanis nem érdektelen egyik fél számára sem, hogy mi iránt van igazi kereslet. Meg kell jegyeznünk, hogy a tárgyalások során az MKM könyvtári osztályvezetője, a nemzeti könyvtár főigazgatója is szorgalmazta a szervezet, illetőleg szerkezet végiggondolását és a nyilvánosság elé vitelét.

Így fordult át a tájékoztatás reformja az Új Könyvek „reformjába”. Így 1993. november 18-án az Országos Széchényi Könyvtár nagytermében került sor arra a tanácskozásra, melynek több mint 250 résztvevője joggal vélhette, hogy az ő használatukra készülő tájékoztatási segédlet milyenségébe beleszólhat.

Addigra azonban már sűrűsödő tárgyalások nyomán körvonalazódtak a „megreformált” Új Könyvek keretei. A tanácskozás vezetőjének annyi tiszte maradt, hogy a legfontosabb változásokat ismertesse. Ezek közül első helyen kell megemlítenünk, hogy az MNB bibliográfiai szolgáltatása külön vált az Új Könyvektől, s ennek következtében az 1981-ben kialakított központi cédula tartalma és formája lényegesen megváltozott. Ennek következményeit majd a gyakorlatban mérhetjük le,

illetve a katalógusszerkesztők gyűjthetnek majd tapasztalatokat. A változtatási elképzelésekből elfogadta a szerkesztőség az annotáció, recenzió, illetőleg a pusztai regisztráció hármasságát. A szerkesztőség mérlegelése alapján dől el, hogy mely művek kapnak annotációt, illetőleg recenziót. A II. fejezetbe kerülő címek – ezek pusztán csak regisztrációk – a Könyvtárellátó és a szerkesztőség együttes konzultációja révén állnak össze.

A Könyvtárellátó viszonylag kiegyensúlyozott könyvtermésre számít, ezért közös megegyezéssel szigorúan kéthetente tartunk lapzártát. Bár műhelykérdésnek látszik, megjegyezzük, hogy a kiadvány minél gyorsabb megjelentetését véljük segíteni azáltal, hogy az egyes számok nyomdaérett formája is a szerkesztőségben készül, kiváltva ezzel a Könyvtárellátónál a szedést és tördelést. A kiadó nyomdájára csupán a kicsinyítés és sokszorosítás munkája hárul.

A füzetek szerkezete a régi gyakorlatot követi: a főbb szakcsoportokon belül betűrendben közli a műveket. Mivel a bibliográfiai leírás és az Új Könyvek előállítása szétvált, így előfordulhat, hogy a füzetben más fejezet alá sorolva szerepel az illető mű, mint amilyen szakszám a katalóguscédulán megjelenik. Ebből természetesen az is következik, hogy elmarad a szakszámok átigazítása, ezt a könyvtárosnak magának kell elvégeznie. Az Új Könyvek szerkesztőségében a cédulákra csak a következő elemek kerülnek rá: külföldi szerző esetén (amennyiben megállapítható) a születési és halálozási évszám, a minősítő jelzetek, a tárgyszavak és az ÚK tételszáma. A tételszámok már 1993-ban a 7. számtól kezdve hétjegyűek lettek, ez most is változatlan.

A most 31. évfolyamába lépett Új Könyvek igen sok változást élt meg az elmúlt időkben. Voltak közöttük kérésézetűek, voltak vissza-visszatérők, most azt reméljük, hogy ez egy hosszabb ideig tartó – és a használóknak nem sok bosszúságot okozó –, a könyvtermésből a lehető legszélesebb panorámát felölelő tájékoztató formája született meg.

Győri Erzsébet

A cikkben említett konferenciára sor került, erről és az ott is, másutt is felmerült szempontokról később tudósítunk.



A magyar könyvtárak rendszere a húszas évek közepén és tervek a jövőre

1927-ben jelent meg egy nagyszabású művelődéspolitikai javaslatgyűjtemény *Magyary Zoltán* szerkesztésében. *A magyar tudománypolitika alapvetése* címmel. Az egyes területek legjobb szakemberei foglalták össze az ország előtt álló kulturális feladatokat. Így a Közgyűjtemények című részben a múzeumokkal és a könyvtárakkal *Hóman Bálint*, a levéltárakkal *Szekfü Gyula* foglalkozott.

Hóman Bálintot (1885–1951) a múlt rendszer kézikönyvei sommásan reaktív, sovíniszta kultúrpolitikusként tartják számon. Pedig kétségtelen, hogy például a múzeumokkal és a könyvtárakkal kapcsolatban meglehetősen modern álláspontot képviselt. 1922-től az Egyetemi Könyvtár, 1923-tól az Országos Széchényi Könyvtár igazgatója volt, 1923-ban nevezték ki (az OSZK-t is magába foglaló) Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatójává. Különös életpálya az övé. Nehéz rá magyarázatot találni, hogy egy ilyen nagyműveltségű, kitűnő történész hogyan csapódhatott a nácizmushoz, hogyan képviselhette a magyar közoktatásban a német orientációt, miközben az egzisztenciájukban, később létükben is veszélyeztetett, „Hóman-boy”-okat és „Hóman-girl”-öket minden eszközzel védte. Mindezekről függetlenül, ma is roppant érdekes és tanulságos a mintegy hatvanhat évvel korábbról származó könyvtárpolitikai alapvetés, amelyből szemelvényeket közlünk.

A gyakorlati tapasztalatokból leszűrt könyvtárkezelési és használati szabályokat elvi rendszerbe foglaló s e rendszert önálló könyvtártudománnyá fejlesztő XIX. század a könyvtári anyag tökéletes rendszerezésével és használatának megkönnyítésével a tudományos anyag rendszeres gyűjteményeivé, a tudományos kutatás és közművelődés jól berendezett és mindenki által nehézség nélkül igénybevehető műhelyeivé fejlesztette a közkönyvtárakat. A Németországban 1735-ben – a göttingai egyetemi könyvtár alapításával – megindult, s a XIX. század második felében hatalmas lendületet vett modern könyvtári fejlődés eredményeképpen a század végére a német, angol és különösen az európai fogalmak szerint kiapadhatatlan anyagi erőforrásokkal rendelkező amerikai könyvtárak elérkeztek a könyvtártechnikai fejlődés csúcspontjára s ma már a többi országokban is csak rövid idő kérdése – legtöbb helyt tisztára pénzügyi probléma – a dolgok idefejlődése. A modern könyvtártani elvek szerint rendezett és gyarapított közkönyvtárak technikai rendszerezése és anyaguknak a kutatás használatára való előkészítése (betűrendes, tárgyi és szakkatalógusok, kézikönyvtárak, célszerű raktárrendszer, olvasó- és kutató-

helyiségek, előzékeny kiszolgálási rendszer stb.) ma – minden túlzás nélkül – tökéletesnek mondható; a jövő legfeljebb a arányok és apróbb részletkérdések tekintetében hozhat változást. A könyvtárakhoz hasonlóan a múzeumokban is megtörtént az anyagnak tudományos szempontok szerint való rendszerezése. A korábbi – esztétikai szempontokból kiinduló, vagy pusztán kronológiai, avagy külsőleges szisztematikai szempontokon alapuló – rendszerezés helyébe a fejlődéstörténeti, tárgyi és kulturális összefüggéseket szemléltető, tudományos rendszerezés lép. Az esetleges anyaggyarapodást a céltudatos és következetes anyagbeszerzés váltja fel. A szakmúzeumok a maguk fejlődéstörténeti és tárgyi csoportjaikat rendszeres ásatások, gyűjtőexpedíciók, vásárlások útján tervszerűen egészítik ki. Az anyag gyarapodásával először a természetrajzi gyűjteményekben, majd a régészeti, művészeti, történelmi, néprajzi és egyéb szakmúzeumokban is megindul az anyag differencializálódása. A mindinkább csak nevezetesebb fejlődési mozzanatokot, időbeli és tárgyi összefüggéseket szemléltető sorozatok és típusok bemutatására szorítókozó kiállítási anyag (Schausammlung) elkülönül a tudományos kutatás speciálisabb céljait szolgáló raktári anyagtól (wissenschaftliche Sammlung). A könyvtárakban a nagyközönség igényeihez mért olvasótermi kézikönyvtárak emeltetnek ki a tudományos célt szolgáló raktári anyagból.

A tudományos rendszerezéssel, illetőleg a közgyűjtemények tudományos irányba való fejlődésével lényegesen kibővült a közgyűjtemények feladatköre. A XIX. századi fejlődés eredményeképpen a modern közgyűjteményekben az esztétika, a kegyelet, a kuriózumkeresés szempontjai teljesen háttérbe szorultak a tudományos és közművelődési szempontok mellett. A múzeumok, könyvtárak és levéltárak ma már nemcsak rendszeres anyaggyűjteményei, hanem egyben alapvető feladatokat megoldó kutatóintézetek is a szaktudományoknak. Feladatuk a gyűjtési körükbe tartozó anyagnak a lehetőség határáig teljességre törekvő, céltudatos összegyűjtése, megőrzése, meghatározása, rendszerezése, e munkálatok eredményeinek és rendszerezett anyaguknak közhasználatra bocsátása, publikációk és előadások útján való megismertetése, szóval: a tudomány anyagának a tudósok használatára és a tudományos pályára készülő ifjúság okulására való alapos előkészítése. Feladatuk továbbá a szaktudományok intenzív művelésének előmozdítása, a tisztviselői karnak tudományos szempontból megfelelő, céltudatos kiegészítése, a szolgálatba álló fiatal erők tudományos továbbképzése, a tisztviselők tudós munkájának szakszerű irányítása és az intézet, valamint a tudomány érdekeinek egyaránt megfelelő foglalkoztatása által. A magyar közgyűjteményeknek – mint általában minden nemzet közgyűjteményeinek – különleges és elsőrendű feladata a tudomány sajátosan magyar anyagának, a magyar föld és szellem termékeinek gyűjtése, rendszerezése és feldolgozása, mert a magyar tudomány legfőbb feladata a sajátosan magyar jellegű, csak nálunk található anyagból megállapítható tudományos igazságok feltárása és ismertetése. Ez úton juthat a magyar tudományosság nemzetközi elismeréshez és jelentőséghez.

A közgyűjtemények feladat- és hivatáskörének e nagyarányú kibővülésével a muzeális, könyvtári és levéltári állások természete is megváltozott. Korábban a gyűjteményfenntartó hatóságok és magánosok, sőt – a csekélyszámú tiszteletreméltó kivételről nem szólva – maguk a gyűjtemények őrői is a magántermészetű tudományos munkára alkalmas adó sinecurának tekintették ez állásokat. A tisztviselők intézeti munkássága kimerült az esetlegesen gyarapodó anyagnak a számszerű nyilvántartás és ellenőrzés céljait szolgáló felületes lajstromozásában s a kézikönyvtár és kiállítás



időnkénti átrendezésében. Ma a gyűjtemény fejlesztése és az anyag tudományos feldolgozása nehéz feladatokat ró a tisztviselőkre. Már a gyűjteményanyag tervszerű gyarapítása állandó odaadó érdeklődést és nagy szakképzettséget igénylő feladat. A vásárlás útján beszerzendő anyag céltudatos kiválogatása csak a piacra kerülő tárgyak állandó szemmel tartása, bibliográfiák, üzleti és aukciókatalógusok, szakfolyóiratok folytonos szakszerű tanulmányozása útján érhető el. Különleges szakképzettséget s emellett sok időt és fáradságot vesznek igénybe az anyag rendszeres gyarapítását szolgáló ásatások, természetrajzi, néprajzi és iparművészeti gyűjtőexpedíciók. A beszerzést követi minden tárgynak a leltárszerű kezelés és anyagi ellenőrzés céljait szolgáló előzetes lajstromozása az ún. növedéknapló vezetése. Ezután kerül az új anyag könyvtári vagy muzeális földolgozásra, amivel egyidejűleg folyik a többnyire hézagosan és tökéletlenül feldolgozott régi anyag átrendezése és új feldolgozása: minden egyes tárgynak gyakran hosszas irodalmi és összehasonlító tanulmányon alapuló meghatározása és tudományos osztályozása. Az alapos szakismerettel végzett feldolgozás eredménye kerül a törzsléltár lapjaira. A teljes szabattossággal készült leltár felöleli a tárgyak pontos és részletes leírását, a származásukra vonatkozó adatokat, irodalmi utalásokat és a muzeális darabok ábráit. Ez a feldolgozás minden más gyűjteményi munka alapja s ez a tudományos tisztviselők legfontosabb feladata, állandó napi munkája. A feldolgozás és leltározás során alakul ki a tudományos szakcsoportok vagy kronologikus sorrend szerint, a történelmi és leletszerű összefüggések figyelembevételével rendezett és felállított raktár, ami minden tudományos célokot szolgáló múzeumnak integráns alkotórésze s a szaktudománynak a kutató rendelkezésére álló műhelye. a feldolgozás és a raktár rendezése során szinte önmagától, természetes úton alakul ki a muzeális kiállítás is, mely a

tudományos szempontok szerint elrendezett és teljes tudományos apparátus felhasználásával lajstromozott raktári anyag alapján, abból történt válogatással képeztetik ki. A múzeumba kerülő anyag egy része egyáltalán nem kívánkozik kiállításra. A muzeális kiállítás a szélesebb néprétegek művelésének szolgálatában áll: keretében ezért csupán oly tárgyak kerülnek bemutatásra, melyek a történeti fejlődés vagy valamely intézmény, jelenség, tárgy stb. megértése, érzékeltetése szempontjából fontosak. A kiállításon a szemlélődőknek összefüggő képet adunk valamely kultúráról, fejlődési folyamatról, valamely intézményről, jelenségről vagy tárgycsoportról. Ennél fogva a kiállításon semmi helye sincs a muzeális tárgyak százainak és ezreinek, melyek viszont a tudományos kutatás szempontjából elsőrendű fontossággal bírnak, s ezért a múzeumban tudományosan rendszerezve és raktározva megőrzendők. Ugyanez a helyzet a könyvtárakban, ahol az olvasótermi kézikönyvtárakban csupán az olvasóközönség szélesebb rétegeinek igényeihez mért könyvanyag helyeztetik el, míg a többi anyag raktárszerű rendezésében áll a tudományos kutatás rendelkezésére. A modern múzeumok épp ez okból osztják anyagukat két részre, különválasztva a nagyközönség szemléletére kiállított demonstratív és reprezentatív anyagot a tudományos anyagtól. A kiállítási anyagnak a tudomány, közművelődés és esztétika szempontjait egyaránt szem előtt tartó válogatása és elrendezése a legalaposabb tárgyi ismeret mellett nagy tapintatot és finom ízlést igényel. Hasonló tárgyi ismeretre, gondra és tapintatra van szükség a könyvtárakban, az olvasótermi anyag kiválasztásánál. A raktári és kiállítási, illetőleg kézikönyvtári anyag szétválasztásával és elhelyezésével párhuzamosan készülnek el a látogatókat útbaigazító különféle katalógusok és vezetők.

A rendszerező munka mellett más tudományos feladatai is vannak a közgyűjtemények tisztviselőinek.

A könyvtárosok magánambícióiból mindig szívesen foglalkoztak könyvészeti, könyvtörténeti és általában tudományos kérdésekkel, a muzeális gyűjtemények őrei rendszerint hivatott munkásai voltak a gyűjteményük anyagával dolgozó szaktudományoknak. A XIX. század közepe óta azonban e problémák megoldása mindinkább hivatalos feladattá lesz. A modern tudományos közkönyvtárnak elsőrendű feladata a könyvanyagnak, különösen a tudományos szakképzettséget igénylő külön gyűjtemények (codexek, ősnymtatványok, bibliográfiai ritkaságok stb.) anyagának könyvtári feldolgozása folyamán felmerült tudományos problémák megoldása s az eredményeknek speciális leíró katalógusokban, önálló könyvtudományi kiadványokban és állandó folyóiratokban való publikálása, mely kiadványok elsőrendű forrásművei a történelemnek, irodalom-, művelődés- és művészettörténetnek. Sőt, legújabb időben a könyvtárak már a saját anyagukon alapuló feldolgozó munkától sem zárkóznak el. A múzeumokban a szorosan vett muzeális rendszerű munka mellett előtérbe nyomulnak a magasabbrendű tudományos feladatok. A múzeumok valóságos tudós műhelyekké, laboratóriumokká alakulnak át, melyek a rendszerezés mellett, a muzeális anyag tudományos feldolgozását és szakszerű ismertetését is feladatuknak tartják. E tudományos feladatkör kialakulása vonta maga után a személyzetnek két csoportra – a technikai rendszerezést végző tisztí személyzetre és tudományos tisztviselőkre – való tagolódását. A tudományos tisztviselők száma a tudományos munkakövetelmény arányában változik; legnagyobb a múzeumokban s a kéziratokban, esetleg oklevelekben és régi ritka nyomtatványokban gazdag általános



irányú könyvtárakban, míg a szakkönyvtárakban a speciális szükséghez mérten kevesebb vagy több, a közművelődési könyvtárakban egészen minimális.

A közgyűjtemények konzerváló, rendszerező és feldolgozó munkássága szervesen egészíti ki a tudósképzésre hivatott egyetemek és a tudományos munkát irányító, megszervező, annak eredményeit ismertető társulatok munkáját. Ezért fontos követelmény a közgyűjtemények és a többi tudományos intézmények együttműködésének biztosítása, ami személyi kapcsolatok és intézményes szervek útján történik. Az akadémiákkal és szaktudományos társulatokkal való együttműködést a közgyűjtemények vezetőinek és tudós tisztviselőinek az akadémiák, illetve társulatok munkásságában való állandó és intenzív részvétele biztosítja, másrészt az a körülmény, hogy a társulatok adminisztrációját legtöbb esetben a megfelelő szakgyűjtemény tisztviselői látják el. Az egyetemek és közgyűjtemények együttműködését – az egy-egy közgyűjtemény élén álló professzorok által megteremtett időleges kapcsolatokról nem szólva – elősegíti az intézmények állandó csereviszonya. A közgyűjtemények tisztviselőiket az egyetemek jeles tanítványaiból toborozzák, viszont az egyetemek igen sok esetben a közgyűjtemények légkörében nevelkedett tudósokat emelnek katedrára. E személyi természetű kapcsolaton kívül az egyetemi könyvtárak organikus kapcsolatnak az egyetemekhez s nálunk a legutóbbi időben többi országos közgyűjteményeink is intézményes kapcsolatba kerültek a budapesti tudományegyetemmel. A nemzeti nagy közgyűjteményeink autonóm szerveként működő Országos Magyar Gyűjteményegyetem tanácsában a belé tartozó közgyűjtemények vezetői mellett helyet foglalnak a legközelebb álló szaktudományoknak egyetemi tanárai is. Közreműködésük a tudományos tisztviselői kar succeresentiája és az intézetek szaktudományos munkásságának irányítása tekintetében máris gyümölcsözőnek bizonyult. A jövő egyik fontos feladata a közgyűjtemények, tudományos társulatok és egyetemek kapcsolatának elmélyítése.

Tudományos hivatásuk mellett másodsorban népművelő hivatásuk is van a köz-

gyűjteményeknek, aminek azáltal felelnek meg, hogy szemléltetésre és szélesebb körök okulására alkalmas anyagukat tudományos szempontok szerint, de a nagyközönség igényeinek figyelembevételével rendezett állandó és időszakos kiállításokon, illetőleg olvasóhelyiségekben bocsátják a közönség rendelkezésére, tudományos eredményeiket pedig ismeretterjesztő kiadványok és népszerű előadások útján ismertetik. Minden tudományos közgyűjtemény egyben közművelődési célokat is szolgál, de vannak kizárólagosan közművelődési célzatú közgyűjtemények is: ilyenek a népkönyvtárak és az alsóbbfokú – főleg ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági – szakkönyvtárak, valamint a hazafias szellemű történeti nevelés szolgálatában álló ereklyemúzeumok vagy emlékmúzeumok. A jövő remélhetőleg meg fogja teremteni a népkönyvtárral egyenrangú szemléltető közgyűjtemény típusát is, ami azonban nem lehet a szó valódi értelmében vett múzeum, hanem csupán a fejlődési folyamatok és jelenségcsoportok típusait – a szélesebb néprétegek szellemi igényeihez mért keretekben – ismertető másolat- és képsorozatok gyűjteménye. Bár a szoros értelemben közművelődési gyűjtemények elsődrendű és kizárólagos célja a népművelés, eredményes működésüknek előfeltétele, hogy szervezésük és fejlesztésük a tudomány elveinek és eredményeinek szigorú szemmel tartásával történjék. E nélkül a tisztán mulattató célzatú, egyéni kedvtelést szolgáló, üzleti jellegű kölcsönkönyvtárak színvonalára süllyednének.

A múzeum- és könyvtárpolitika mai stádiumában csak a (közművelődési célt is szolgáló) tudományos és a (tudományos alapon rendezett és fejlesztett) közművelődési közgyűjteményeknek van létjogosultsága. Minden egyéb gyűjtemény-típus a múlt avult maradványa. Az esetlegesen gyarapodó, esztétikai célzatú műgyűjtemények, az egyéni ízlést és kedvtelést visszatükröző bibliofilkönyvtárak, az érdekességeket és értékes tárgyakat felhalmozó ritkaságtárak, a történeti múlt emlékeit csupán kegyeleti célzattal gyűjtő történelmi múzeumok és emléktárgyak kora lejárt. A múltból örökségképpen ránk szállt ily gyűjtemények eredeti összetételben és rendszerezésben – s ilyenkor is inkább valamely szakmúzeum függelékeként való fenn tartása – csak az esetben lehet indokolt, ha belőlük tudományos tanulságok vonhatók le, ha világot vetnek a gyűjtő amatőr korának ízlésére és kultúrájára, mint ezt a római Villa Borghesenél, a bécsi Liechtenstein-galériánál, a milánói Poldi-Pezzoli-gyűjteménynél, az Országos Magyar Iparművészeti Múzeumhoz csatolt Ráth György-múzeumnál látjuk, vagy ha egy szűkebb tárgykörön belül teljességre törekvő, tudományos szempontból is zárt egésznek alkotó speciálgyűjtemények, aminők a Nemzeti Múzeum Apponyi-könyvtára (1925. évi I. t.c.) és Todoroszku-Horváth-könyvtára s a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum.

A magyar közgyűjtemények fejlődésének iránya a legutóbbi évtizedekben nagyjában és egészében megfelelt az európai fejlődésben kifejezésre jutott szempontoknak és követelményeknek. Országos közgyűjteményeink s a szakgyűjtemények – kevés kivétellel – modern értelemben vett tudományos közgyűjteményekké alakultak át, s a vidéki múzeumok és népkönyvtárak hálózata is kiépült. Az anyag rendszerezése, feldolgozása és az intézetek korszerű fejlesztése tekintetében mégis mögötte maradtunk a nyugati nemzeteknek. Az egész gyűjteményügyet felölelő, egységes elgondoláson alapuló kultúrpolitikai koncepció kialakítása helyett a legújabb évekig megelégedtünk esetleges – nemegyszer elhamarkodott és idegen példákat szolgálóan követő – részleges reformokkal, a gyűjteményhálózat tervszerű és fokozatos kiépítése helyett egyéni kezdeményezésből kiinduló, sőt néha egészen egyéni

szempontú és célzatú alapításokkal. Közgyűjteményeink irányítása különböző szakminisztériumok hatáskörébe tartozott és tartozik, s a legújabb időkhöz még a kultusztárca alá rendelt gyűjtemények felett is három-négy miniszteriális ügyosztály osztozott. Ily körülmények közt tervszerű és egyenletes kultúrpolitikai irányításról persze szó sem lehetett, s e bajon a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsának és Főfelügyelőségének alapítása sem segített, mert hatáskörébe csupán a kisebb jelentőségű tudományos gyűjtemények és a közművelődési intézmények tartoztak; az 1898-ban létesített Magyar Nemzeti Múzeumi Tanács pedig reprezentatív színezete és hatáskörének korlátozottsága miatt bizonyult meddőnek. A tervszerű és egyenletes kultúrpolitikai irányítás hiánya mellett a közgyűjteményeket s általában a tudományt luxusintézménynek minősítő, szűklátókörű fináncpolitikai felfogás is bénította közgyűjteményeink rendszeres munkásságát és egészséges fejlődését. Intézeteink nemcsak a tetemesen meggyarapodott gyűjtemények megfelelő elhelyezéséhez és tudományos feldolgozásához szükséges építkezések, hanem a legelemibb rendszerező munkálatok költségeit sem tudták megszerezni. A gyűjtemények iránt érdeklődő, ügyüket időnként felkaroló kultuszminiszterek jó szándékai minduntalan hajótörést szenvedtek a pénzügyi kormányzat szűkkeblűségén.

A jövő első és legfontosabb feladata gyűjteménypolitikai koncepcióknak egészének revíziója, mindek első alapvető mozzanata a gróf Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter javaslatára az 1922. évi XIX. t. c.-kel életre hívott Gyűjteményegyetem néven létesített jogi személyiséggel bíró önkormányzati testben egyesítette a magyar közgyűjtemény-hálózat élén álló országos intézményeket, a m. kir. Országos Levéltárat, a Magyar Nemzeti Múzeumot, az Országos Magyar Szépművészeti Múzeumot, az Országos Magyar Iparművészeti Múzeumot és bizonyos jogfenntartással, a budapesti kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetem Könyvtárát. A vallás- és közoktatásügyi miniszter utóbb a Gyűjteményegyetem fennhatósága alá helyezte a Konkoly-féle Országos Csillagvizsgáló Intézetet, az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központot és több külföldi és hazai kutatóintézetet. A közeli jövőben tárgyalás alá kerülő újabb törvényjavaslat a Gyűjteményegyetem hatáskörébe utalja az összes hazai közgyűjtemények felügyeletét is. A korábban három kultuszminisztériumi ügyosztály és a belügyminisztérium hatósága alá rendelt nagy nemzeti gyűjtemények és a provinciális gyűjtemények központi irányítására hivatott új autonóm szerv feladata a meglévő közgyűjtemények egymáshoz való viszonyának, gyűjtési és feladatkörüknek tisztázása, a specializálás túlzásba vitelének megakadályozása, a gyűjteményhálózat teljes kiépítése, kultúrpolitikai, valamint adminisztratív irányítása s a létfenntartáshoz és jövő fejlődéshez szükséges anyagi eszközök megszerzése. A Gyűjteményegyetem működésének első négy esztendeje biztosítékot ad arra nézve, hogy e feladatait teljes sikerrel tudja megoldani.

A megoldásra váró feladatok természete és a materiális szükségletek mértéke természetesen minden gyűjtemény-típusnál, sőt minden egyes közgyűjteménynél más és más.

Könyvtáraink – a múzeumokhoz hasonlóan –három fő csoportba sorolhatók, melyeken belül több típust különböztethetünk meg. *(Folytatjuk)*

Hóman Bálint